
Взаємодія батьків і педагогів – ключовий чинник у формуванні здоров'я учнів

*Оксана Огньова,
методист Центру практичної психології,
соціальної роботи та здорового способу життя
Харківської академії неперервної освіти*

У статті розглянуто проблематику взаємодії батьків і педагогічних працівників у сучасних умовах, низку труднощів, які заважають їх плідній співпраці. Визначено умови, які необхідні для подолання непорозуміння та для подальшої тісної взаємодії. Представлено застосування програм «10 кроків до співпраці» та «7 кроків назустріч». Висвітлено вплив співпраці батьків і педагогів на стан усіх складових здоров'я дитини.

***Ключові слова:** взаємодія, здоров'я, батьки, педагогічні працівники, педагогіка партнерства, дитиноцентризм.*

Ключовим принципом Нової української школи проголошено дитиноцентризм. Місія закладу освіти сьогодні – допомогти розкрити й розвинути здібності, таланти і можливості на основі партнерства всіх учасників освітнього процесу. Педагогіка партнерства ґрунтується на демократичних принципах сучасної освіти, в основу якої покладені спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками як добровільними та зацікавленими односторонніми, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат [4].

Виховання і навчання – 2 важливих аспекти розвитку дитини. При вихованні дітей та навчанні їх будь-яких навичок практично всі батьки стикаються з різноманітними труднощами. І чим доросліше стає дитина, тим більше складнощів виникає у батьків, причому не тільки у вихованні, а й часто – у повсякденному спілкуванні. У кожного віку є свої «складності», і це не тільки так звані «переломний» вік, пов'язаний з пубертатним розвитком дитини [7]. Відома поговорка: «Маленькі дітки – маленькі бідки». Це знають усі, але буває, що відповідальність за недоліки у вихованні батьки підростаючого покоління перекладають на заклади освіти. А якщо виникає потреба перевірити виконання домашнього завдання, чи допомогти з труднощами, які раптом з'явилися у дитини, деякі батьки обурюються тим, що їм, нібито, доводиться виконувати роботу педагогів. І тоді виникає незадоволення ситуацією, що склалась, небажання батьків уникати в навчальний і виховний процес. Доводи таких батьків: «Я заробляю гроші, забезпечую побутовий комфорт дитині, а навчально-виховний процес – це суто робота педагогічних працівників, за яку вони отримують заробітну плату». Чи це є дійсно так? Освітній процес охоплює проведення часу дитини не тільки вдома, або тільки у школі, або тільки на вулиці. Це інтегрований процес, у якому відрізнити, або відокремити дім від школи (або від вулиці, секції, гуртка, тощо) складно, тому що будь-яка сторона особистості дитини проявляється через проєкцію інших.

Протягом 11 років батьки та вчителі знаходяться в постійній взаємодії. Взаємодія будь-кого з будь-ким – це завжди діалог, і не тільки словесний, а й дієвий. Раніше проводилися так звані батьківські збори, в основному, один раз на чверть, проте вплинути на ситуацію, яка склалась з тією чи іншою дитиною, було вже запізно. Як правило, ці ситуації були пов'язані з навчанням або поведінкою

учнів. З появою мобільних телефонів зв'язок батьків з учителями став частіший. З одного боку, це дало змогу в будь-який час бути на зв'язку з батьками дитини (або з учителем учня), але зникло саме безпосереднє спілкування, віч-на-віч, що, з іншого боку, віддалило батьків і педагогів, побудувало невидиму стіну. Спілкування перейшло в розряд сухого офіціозу. Це пов'язано з тим, що при безпосередньому спілкуванні на батьківських зборах педагог мав можливість донести до всіх батьків (або до їх більшості) важливу інформацію. Зрозуміло, що й тоді бували ситуації, коли необхідно було поспілкуватися з батьками конкретної дитини. Але з появою мобільних телефонів з'явилась інша проблема – спілкуватися окремо з батьками кожної дитини стало дуже затратно в сенсі часу. Ця проблема зникла з появою різноманітних месенджерів (Viber, WhatsApp, Telegram), у яких стало можливим створення робочих груп за будь-яким принципом.

З початком пандемії коронавірусної інфекції (COVID-19) поширилася практика навчання в дистанційному форматі. Це викликало нові труднощі. По-перше, це пов'язано з багаторазовим збільшенням часу, який діти стали проводити разом із батьками. По-друге, не всі сім'ї були забезпечені гаджетами, які би дозволяли проводити навчання онлайн. Крім того, багато батьків не володіли на достатньому рівні навиками роботи та навчання за допомогою мережі Internet. По-третє, самі педагоги стикнулися з проблемою проведення навчання в дистанційному форматі. Розробки, упровадження, апробування та опанування процесу навчання за допомогою різноманітних платформ і контролю за виконанням завдань вимагало витрат великої кількості часу. Це не могло не відобразитись на якості навчання.

З початком бойових дій на території України ситуація стала вкрай важкою. До вже існуючих проблем додалися проблеми з електрикою, якістю або з повною відсутністю internet-з'єднання. Але, як це не парадоксально, з появою труднощів на зовсім новий рівень вийшла необхідність тісної взаємодії батьків і педагогічних працівників. Важке становище в країні змусило батьків подивитися під іншим кутом на всі складові здоров'я дітей та збільшити точки зіткнення «батьки – педагоги» з питань, на які до цього вони не звертали належної уваги. Відомий український психолог І. Д. Бех визначає, що педагогічна діяльність потребує особливих якостей від людини, яка обрала педагогічну професію: професіоналізм, інформативна грамотність, широкий кругозір, педагогічна творчість, відкритість до нового, володіння інтерактивними методами, мобільність, комунікативність, критичне мислення, емоційна врівноваженість, особистісна гнучкість, здатність до самоаналізу та самоконтролю [2]. Якщо подивитися на цей постулат і уявити на місці педагогічного працівника будь-кого з батьків, можна з упевненістю сказати, що означені вище якості рівною мірою характерні для кожного з батьків дитини. Якщо не брати до уваги відсутність належної професійної освіти, із батьків не знімається відповідальність за наявність, а точніше – відсутність таких якостей, як широкий кругозір, відкритість до нового, володіння інтерактивними методами, мобільність, комунікативність, критичне мислення, емоційна врівноваженість, особистісна гнучкість, здатність до самоаналізу та самоконтролю. Тобто батьки несуть таку ж саме відповідальність за створення сприятливих умов для адекватного спілкування зі своїми дітьми та впливу на придбання позитивних навичок, виховання, навчання, збереження здоров'я в широкому сенсі. Тому саме розподіл порівну обов'язків між батьками та педагогічними працівниками є необхідною умовою для виховання гармонійно розвинутої дитини. При цьому дуже велику увагу слід приділяти саме взаємодії батьків із педагогами.

Багато педагогів і науковців працюють у цьому напрямі. Так, педагоги в складі опорного закладу Первомайський ліцей № 3 «Успіх» розробили й успішно впровадили програму «10 кроків до співпраці» [1]. Це загальна програма взаємодії педагогічних працівників із батьками учнів з усіх питань. Алгоритм «10 кроків до співпраці»:

Крок 1. Адміністрації, педагогічному колективу ознайомитись і вивчити законодавчу, нормативно-правову базу, що визначає засади «педагогіки партнерства».

Крок 2. Здійснити самооцінювання напрямку.

Крок 3. Провести засідання педагогічної ради з цього питання.

Крок 4. Організувати ініціативну групу з числа зацікавлених, творчих, креативних педагогів для визначення конкретних завдань і пріоритетів, очікуваних результатів, розроблення плану дій.

Крок 5. Провести практичні заняття з педагогічними працівниками з метою підвищення рівня їх психолого-педагогічної компетентності з означеного питання, роботу з батьками щодо роз'яснення нового законодавства про освіту.

Крок 6. Провести опитування серед учителів і батьків щодо визначення оптимальних, дієвих форм і методів роботи з батьками та форм спільної діяльності педагогічного колективу й родин.

Крок 7. Спланувати роботу відповідно до результатів діагностики.

Крок 8. Публічно поінформувати батьків щодо організованих для співпраці з ними форм роботи.

Крок 9. Запровадити ефективні форми й методи роботи із сім'ями, залучити необхідних партнерів.

Крок 10. Забезпечити:

- проведення моніторингу процесу партнерської взаємодії, дослідження її ефективності, здійснення необхідного коригування, виправлення можливих помилок;
- постійний зворотний зв'язок із батьками щодо питання якості співпраці;
- опитування педагогічних працівників і батьків (анкетування, індивідуальне інтерв'ю);
- спостереження (за проведенням батьківських зборів);
- вивчення документації з означеного питання [1].

Батьки не тільки учнів старших класів, але й середніх часто стали стикатися з проблемою недостатнього статевого виховання або відсутністю довірчих відносин між ними та дітьми. Для цього відокремленого, але дуже важливого напрямку – статевого виховання підлітків – групою науковців КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» розроблена Програма «7 кроків назустріч» [6]. Вона спеціально розроблена для роботи з батьками, щоб привернути їхню увагу до важливості аспекту статевого виховання та збереження репродуктивного здоров'я дітей та підлітків. Запропонований формат дозволяє передати батькам корисну і пізнавальну інформацію про те, як ростуть і розвиваються їхні діти, які сюрпризи й труднощі можуть зустрітися їм на шляху дорослішання, як підготуватися до цих змін і підготувати до них дитину, побудувати діалог взаєморозуміння та довіри, щоб не запізнитися з важливою розмовою, а також познайомитися з досвідом інших батьків. Уважне ставлення до цієї сторони розвитку дитини допоможе батькам

своєчасно помічати щось незвичайне, непритаманне її віку, розпізнавати тривожні сигнали та, за необхідності, звертатися по допомогу [6].

Як зазначено в Державному стандарті базової середньої освіти (ДСБСО), громадянські та соціальні компетентності, які входять до складу ключових компетентностей, передбачають, крім усього іншого, виявлення поваги до інших, толерантність, уміння конструктивно співпрацювати, співпереживати, долати стрес і діяти в конфліктних ситуаціях, зокрема пов'язаних із різними проявами дискримінації; дбайливе ставлення до особистого, соціального здоров'я, усвідомлення особистих відчуттів і почуттів, здатність дослухатися до внутрішніх потреб; дотримання здорового способу життя; розуміння правил поведінки та спілкування, що є загальноприйнятими в різних спільнотах і середовищах і ґрунтуються на спільних моральних цінностях [3].

Здоров'я людини – це стан повного фізичного, психічного, духовного й соціального благополуччя. У різних джерелах можна зустріти незначні розбіжності з визначенням складових (чи видів) здоров'я. Так, у багатьох джерелах визначається лише 3 види здоров'я: фізичне, психічне (душевне) та моральне (соціальне). У деяких джерелах можна зустріти термін «емоційне» та «духовне» здоров'я, які виділяють в окрему складову. Також складовими здоров'я деякими фізіологами визначаються: соматичне (загальний стан органів і систем організму людини), фізичне (рівень зросту та розвитку органів і систем організму), психічне (стан загального душевного комфорту, який забезпечує адекватну поведінкову реакцію) та моральне (системи цінностей, установок і мотивів поведінки індивіда в суспільстві) [7].

Згідно з ДСБСО України, є чотири складових здоров'я: фізичне, психічне та емоційне, соціальне, духовне. Можна розглядати приклади взаємодії батьків і педагогів окремо по кожній складовій. Але часто проблеми пов'язані не з однією конкретною складовою, а зачіпають дві, а іноді й усі складові. Наприклад, виконання домашнього завдання в режимі онлайн. Перша проблема, яка, так би мовити, на поверхні – це гіподинамія, проблеми із зором, осанкою, відсутність перерв на фізкультхвилинки або на прийом їжі за розкладом. Це фізична складова. Але ж при цьому можуть виникнути інші проблеми. Стомлення дитини тягне за собою незадоволеність, спочатку непомітну, а потім зростаючу роздратованість, агресію (як до навчання, так і до батьків, які постійно контролюють процес навчання в дистанційному форматі, так і на вчителів, які запропонували виконати нібито багато завдань). Це психічна та емоційна складова. А буває так, що батьки не в змозі постійно контролювати процес навчання, сайти, які відвідує їх дитина. У цей час дитина може замість виконання завдань витратити свій час на комп'ютерні ігри, відвідування заборонених сайтів або зазнати кібербулінгу. Це вже духовна та соціальна складові здоров'я. У сучасних умовах навчання на батьків лягає дуже велика відповідальність – спостерігати й аналізувати поведінку дітей. А у випадку незрозумілих змін у поведінці негайно звертатися до педагогів. Був приклад, коли мати дізналася про те, що її дитина вживає наркотичні речовини. Вона розгубилась, тому що не знала алгоритму дій у такій ситуації. На допомогу прийшли педагоги школи, які зв'язалися з відповідними службами та посприяли за умовами анонімності лікуванню дитини. У цьому випадку батьки не залишилися сам на сам зі своєю бідою. В іншому випадку дівчина завагітніла, але побоялася відкритися батькам. Дякуючи тому, що педагог вибудував зі своїми учнями довірливі відносини, дівчина не залишилася наодинці зі своєю проблемою. Крім того, саме

через посередництво педагога вона змогла зізнатися батькам про свій стан. Безпосередня взаємодія вчителя з батьками цієї дівчини не дала статися лиху. Інший приклад. Субкультури в суспільстві були завжди. На жаль, деструктивні серед них також завжди мали місце. Однак, із повсюдним поширенням спілкування засобами мережі Internet значно збільшилась аудиторія підлітків, яка підпала під вплив організаторів різноманітних деструктивних об'єднань. Як приклад, ПВК Редан, завдяки якій у Харкові могла статися масова бійка підлітків. Правоохоронцями було затримано майже 215 неповнолітніх. З одного боку, ця ситуація виглядає негативною: підлітки, незважаючи на постійний контроль із боку батьків і вчителів, усе ж таки потрапили під вплив деструктивних спільнот. Але, з іншого боку, якщо би не було контролю, співпраці батьків і педагогів, ця цифра могла би бути набагато більшою. Кажуть, що «негативний досвід – теж досвід». На цьому прикладі треба зробити висновки та провести своєчасну профілактичну роботу, тому що ця ПВК, на жаль, не єдина на сьогодні. Тільки поєднана праця педагогів, батьків, за необхідності також і психологів, може стати запорукою безпеки учнів.

У Новій українській школі педагогіка партнерства утверджується як базовий етичний концепт сучасної української школи. Важливими принципами в побудові партнерських, довірливих відносин педагога з учнями є: уміння бачити в учнях тільки позитивне й поводитися з ними як із повноцінною, розумною, сильною, талановитою й умілою людиною. Слід зазначити, що Школа завжди «дає», але Учень не завжди «бере». У цьому велика відповідальність лягає на батьків. І тільки їх плідна взаємодія з педагогами дозволить учневі обрати правильні ціннісні орієнтири. А це – запорука збереження здоров'я дитини та досягнення успіхів у будь-якій сфері діяльності людини.

Список використаних джерел

1. Бардіна З. Б. У трикутнику змін: демократизація відносин школи і батьків в умовах НУШ. *Джерело педагогічних інновацій. Цінності Нової української школи.* Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2022. Вип. № 2(38). С. 133 – 139.
2. Бех І. Д. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей. Київ, 2018. 40 с. URL: <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/>
3. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова КМУ від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
4. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
5. Навчальні програми для 6-9 класів (Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, 2011 рік) URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>
6. Програма «7 кроків назустріч». URL: <https://goo.gl/kL5Fm7>
7. Хоменко Б. Г., Дідков О. М. Анатомія і фізіологія дитячого організму. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. 381 с.